

ПРОГРАМ ОБИЉЕЖАВАЊА
60 ГОДИНА „ЗАПИСА“ — „ИСТОРИЈСКИХ ЗАПИСА“
(1927—1987)

УВОДНО ИЗЛАГАЊЕ НА ПРВОЈ СЈЕДНИЦИ ОДБОРА ЗА
ОБИЉЕЖАВАЊЕ 60-ГОДИШЊИЦЕ „ЗАПИСА“ —
„ИСТОРИЈСКИХ ЗАПИСА“

Другови и другарице
Колегинице и колеге,

Прије но што пређемо на дневни ред Прве сједнице Одбора за обиљежавање 60-годишњице „Историјских записа“ дозволите ми да изнесем неколико напомена о развојном путу часописа.

За све љубитеље писане ријечи велико је задовољство када се обиљежава годишњица једног часописа. Радост је већа што је часопис старији. Да будемо задовољни имамо разлога, јер је пред нама часопис који ускоро пуни 60 година свог излажења. Због тога смо се данас и састали да се договоримо како да обиљежимо 60-годишњицу *Записа*, односно *Историјских записа*. То је један велики јубилеј у црногорској и југословенској историографији и уопште у култури и стваралаштву Црне Горе и Југославије.

Први број часописа „Записи“, органа за науку и књижевност, изашао је у Цетињу јула 1927. године. Дакле, за неколико мјесеци навршиће се 60 година од појаве првог броја „Записа“, односно „Историјских записа“ како се часопис зове од 1948. године. Данас су „Историјски записи“ часопис са најдужим стажом излажења у Црној Гори. Оно што је до сада објавио из културне, економске, политичке и правне историје Црне Горе, као и етнографије, социологије, књижевности, умјетности и других прана друштвених наука, као и из историје Југославије, и других држава — непроцјењиво је научно и културно богатство Црне Горе и Југославије. Једном ријечју, када се почиње да изучава прошлост Црне Горе неминовно се мора поћи од „Историјских записа“ и њихове садржине.

Након првог свјетског рата и свих мука и патњи које је преживјела Црна Гора и остали југословенски крајеви дошло је до уједињења југословенских покрајина и формирања заједничке државе, што је било од епохалног значаја за даљу судбину југословенских народа и основни предуслов за стварање Комунистичке партије Југославије као јединствене југословенске револуционарне партије, која је у току другог свјетског рата — најмасовнијег и најкрвавијег рата у историји људског друштва — организовала ослободилачку и револуционарну борбу и ослободила земљу од окупатора и њихових домаћих сарадника и извојевала друштвени преображај и побједу социјалистичке револуције у Југославији, створивши тиме предуслове за равноправни развитак свих југословенских народа и националних мањина у југословенској држави. Та два епохална догађаја у историји југословенских народа тј. стварање југословенске државе, уједињење југословенске радничке класе и стварање Комунистичке партије Југославије и побједа социјалистичке револуције највећи су и нераскидиви догађаји у југословенској историји. У првој заједничкој југословенској држави, створеној 1918. године, нашла се и Црна Гора, што је био пресудни догађај за њену будућност. Иако је у току првог свјетског рата Црна Гора претрпјела огромне људске жртве и до крајности економски била исцрпљена, као и немирне и несрећне прилике у њој током првих година живота у заједничкој држави, јануара 1925. године у Цетињу се појавио, под уредништвом Душана Д. Вуксана, *Ловћенски одјек*, научно-белетристички часопис. Те године изашло је 12 бројева часописа. Ловћенски одјек је излазио само 1925. године. Наредне 1926. године у Цетињу се појавио, под уредништвом Милана Вукићевића и Вида Латковића, *Јужњак*, алманах за 1926. годину. „Ловћенски одјек“ и „Јужњак“ претходили су појави часописа „Записи“

Покретачи „Записа“ су били ондашњи професори књижевности Цетињске гимназије: Милан Вукићевић, Видо Латковић, Илија Зорић, Радослав Меденица и Душан Вуксан ондашњи директор Музеја у Цетињу. Они су били и први чланови Уредничког одбора, на челу са Душаном Вуксаном. Једини живи члан из састава прве Редакције и дугогодишњи сарадник „Записа“ и „Историјских записа“ јесте Радосав Меденица, који је и члан Одбора за обиљежавање 60. годишњице „Историјских записа“ Он је спој неколике генерације црногорских историчара и уопште стваралаца у Црној Гори.

У животу „Записа“ и „Историјских записа“ разликујемо неколике фазе:

Прва фаза обухвата вријеме излажења од јула 1927 до априла 1933. године. У том раздобљу „Записи“ су објављивали чланке, студије, мемоаре, приповијетке, цртице, pjesме, архивоку грађу за историју и фолклор, научне, књижевне и културне прегледе и прегледе часописа. Од 1927 до 1933. године изашло је 70 свесака „Записа“ на 4.416 страница.

Друга фаза у историји „Записа“ обухвата вријеме од јануара 1935. па закључно са априлом 1941. године, када је часопис престао излазити. У том периоду „Записи“ су орган Цетињског историјског друштва. Цетињско историјско друштво основано је фебруара 1935. године. Задатак му је био „да преко својих чланова и повјереника прикупуља сву грађу која се односи на културну и политичку историју“ Црне Горе „и сусједних крајева“ и да „издаје друштвени орган“, да прикупуља старе књиге које се односе на Црну Гору и „да сарађује са истоименим београдским и осталим сличним друштвима у земљи“ Друштво је имало и своја Правила. Од 1935. године па до априла 1941. „Записи“ су излазили у мјесечним свескама на 64 штампане странице. Њихов је уредник био Душан Д. Вуксан, а одговорни уредник Ристо Драгићевић. Они су највише и објављивали у „Записима“

У овом периоду, тј. 1935—1941, „Записи“ су објављивали чланке из историје и архивску грађу, као и кратке биљешке о појединим књигама. Оно што је посебно карактеристично за „Записе“ у овом периоду и непроцјењиво за изучавање уопште прошлости Црне Горе јесте то што је у њима објављена велика архивска грађа која је захваљујући томе и сачувана за коришћење, јер је добар дио ње пропао или знатно оштећен у току последњег рата. Без сумње највећу заслугу за редовно излагање часописа и за његову садржину имају његови уредници и сарадници Душан Д. Вуксан и Ристо Драгићевић.

Од 1935. до 1941. године објављено је 76 свесака „Записа“ на 4.864 странице. Ово је једно велико писано културно богатство и архивска ризница без које се не може замислити изучавање црногорске прошлости. Дакле, од 1927 до 1941. године изашло је 146 свесака „Записа“ на 9.362 стране.

У току ослободилачког рата и социјалистичке револуције „Записи“ нијесу излазили, иако је у почетку окупатор покушавао да часопис настави излагање — не због потребе науке и културе у Црној Гори већ да би се створио утисак у народу да се са окупацијом Југославије и њеним распарчавањем ништа није измијенило и да су прилике у Црној Гори нормалне. Ни овај, покушај окупатора у Црној Гори, као и многи други, није успио.

Након ослобођења и побједне социјалистичке револуције у Југославији 1945. године створени су предуслови и за развитак друштвених наука, а тиме и за систематски развитак историјске науке. Залагањем Јагоша Јовановића и Риста Драгићевића почетком јануара 1948. године у Цетињу је обновљено излагање „Записа“, али под измијењеним називом „Историјски записи“ „Историјски записи“ су почели излазити као орган Историјског друштва Народне Републике Црне Горе. Часопис је излазио двомјесечно, по свескама на 112 штампаних страница.

Током 1948. и 1949. године часопис је излазио двомјесечно и тромјесечно по свескама, односно двобројевима и троброје-

вима. У том периоду изашла су 24 двоброја и троброја, на укупно 1.288 страна. Објављени су чланци из историје, архивска грађа и повремено прикази и биљешке. Током 1950. и 1951. године часопис је излазио 4 пута годишње на 1.041 страну. Од 1950. године Редакцију „Историјских записа“ су сачињавали: Јагош Јовановић, Ристо Драгићевић, Јован Ђетковић (1950—1952), Андрија Лаиновић, Јевто Миловић (1950—1975) и Радован Војиновић (1950—1951). Одговорни уредник је и даље остао Јагош Јовановић, тада предсједник Научног друштва НР Црне Горе. Током 1952, 1953. и 1954. године часопис је излазио два пута годишње на повећаном броју страна. Дакле, у том периоду изашло је 6 бројева на 1.867 страница.

Током 1955, 1956, 1957 и 1958. године „Историјски записи“ су излазили једном годишње у двобројевима. У том периоду изашла су 4 двоброја на 1.745 страница. Дакле, од 1948. до 1959. године изашла су 42 броја „Историјских записа“ на 5.941 страни.

Од 1953. године до сада „Историјски записи“ су орган Историјског института Народне Републике, односно касније Социјалистичке Републике Црне Горе. Одговорни уредник „Историјских записа“ од 1948. до 1958. године био је Јагош Јовановић, кога је, због одласка из Црне Горе, замијенио др Андрија Лаиновић, када је и постављен за директора Историјског института, на којој дужности је остао до 1959. године.

Током 1958. године часопис није имао Редакцију, већ само одговорног уредника. До 1959. године „Историјски записи“ су излазили у Цетињу, гдје је било и сједиште Историјског института. Овим је завршена једна фаза у развоју „Историјских записа“ у послеријатном периоду.

Друга фаза у послеријатном излажењу часописа јесте период од 1959. до данас. У том раздобљу „Историјски записи“ су орган Историјског института СР Црне Горе и Друштва историчара СР Црне Горе са сједиштем у Титограду. Године 1959. изабрана је нова Редакција у саставу: Димко Вујовић, тадашњи директор Историјског института, члан Редакције од тада до 1979. године, Славко Мијушковић, др Нико С. Мариновић, Ђуро Мрваљевић и др Мирчета Ђуровић, тада сарадник у Историјском институту. За одговорног уредника 1959. године изабран је др Мирчета Ђуровић.

Од 1959. године до данас се сваке четврте године бира нова Редакција и нови одговорни уредник „Историјских записа“ За 26-годишњи период (1959—1986) одговорни уредници су били: Мирчета Ђуровић (1959—1962), Ђоко Пејовић (1963—1966), Радован Јовановић (1966—1975), Ђуро Вујовић (1979—1983) и у два мандата Јован Р. Бојовић (1975—1979. и 1983. до сада). Поред поменутих чланова Редакције у овом периоду су били чланови Редакције: Славко Мијушковић (1958—1966), Радоје Пајовић (1963. до сада), Петар Ракочевић (1963), Милош Милошевић (1967—1971), Ђуро Вујовић (1967—1971), Зоран Лакић (1975—1979), Миомир

Дашкић (1975—1979), Новак Ражнатовић (1975—1979), (покојни) Томица Никчевић (1979—1982), Новица Ракочевић (1983. до сада), Радоман Јовановић (1983. до сада), Марица Маловић-Бужкић (1983. до сада) и Јован Р. Бојовић (1971. до сада). Секретар Редакције сада је Милан Бајовић. Дугогодишњи лектор „Историјских записа“ је Вељко Мартиновић. Преводилац резимеа чланака и садржаја на француски језик је Јелена Малишић.

Од 1959. године до сад „Историјски записи“ излазе четири пута годишње, у бројевима и двобројевима, на око 40 до 50 ауторских табака. Од 1959. па закључено са двобројем 1—2 за 1986. годину изашло је 110 бројева и двобројева на 18.015 страница. Дакле, од 1948. до сада изашла су 152 броја и двоброја „Историјских записа“ на 23.986 страница.

Узевши у цјелини, од 1927. до закључно са бројем 1—2 за 1986. годину изашло је 256 бројева „Историјских записа“ на 33.318 страница. Ово је свакако велика ризница научног и умјетничког стваралаштва, значајна и за Црну Гору и за Југославију.

Од 1959. године до сада „Историјски записи“ имају сталне рубрике: Чланци, Прилози, Прикази и биљешке и повремене рубрике Сјећања, Јубилеји, Извјештаји и Дискусије. У оквиру ових рубрика у часопису су објављивани радови из историје Црне Горе од најстаријег периода па до ослобођења и побједе социјалистичке револуције у Југославији 1945. године, а у посљедње вријеме и из послјератне проблематике.

У часопису су објављивани и радови који су карактеристични за Југославију у цјелини, као и они који говоре о односима Црне Горе у прошлости са сусједним државама.

У „Историјским записима“ су сарађивали истакнути историчари не само из Црне Горе већ и из читаве Југославије, па и из иностранства. Да напоменемо да су данас реномирани историчари у Црној Гори и у Југославији почињали да објављују своје прве радове управо „Историјским записима“ Они у њима објављују и данас.

У послјератном периоду „Историјски записи“ су објављивали радове из културне, економске, политичке и правне историје, као и радове из етнографије, социологије, политикологије, филозофије, као и теоретске расправе.

„Историјски записи“ су посвећивали значајну пажњу и изучавању развитка социјалистичке мисли, револуционарног покрета и историје Комунистичке партије Југославије у Црној Гори у међуратном периоду, као и изучавању ослободилачког рата и социјалистичке револуције у Црној Гори и Југославији. Чињеница је да се без „Записа“, односно „Историјских записа“ не може изучавати ни један период историје Црне Горе.

У послјератном периоду „Историјски записи“ су посвећивали годишта и бројеве појединим јубиларним годишњацима, као: 100-годишњици Његошеве смрти (1951, јул—септембар), 40-годишњици

КПЈ (1959/1), 50-годишњици првог свјетског рата (1964/3), 40-годишњици излагања „Записа“ (1967/3), 50-годишњици октобарске револуције (1967/4), 50-годишњици КПЈ (1969/2—3), 30-годишњици устанка и револуције у Црној Гори 1941—1945 (1971/1—2), 25-годишњици Историјског института (1973/3—4), 30-годишњици ослобођења и побједе над фашизмом (1975/2), 50-годишњици „Историјских записа“ (1977/1), 40-годишњици доласка Јосипа Броза Тита на чело КПЈ (1977/2), Петом међународном конгресу балканолога (1984/1—2, 3—4). Било је и тематских бројева часописа. Један двоброј „Историјских записа“ штампан је на француском језику (1984/1—2).

Чињеница је да „Историјски записи“ данас имају високи научни углед у Југославији и у свијету. Часопис је током читавог периода свог излагања остао досљедан принципима историјске науке, у чему и јесте његова научна вриједност. Истина је да и он није без недостатака.

Историјска наука мора остати досљедна научним принципима заснованим на марксистичком учењу. Без обзира на разједињеност условљену туђинском влашћу, тешку и несрећну али и часну прошлост, југословенски народи су увијек били окренути једни према другима и тежили јединственом циљу, а то је ослобођењу испод туђинске власти и уједињењу. Отуда је и задатак историјске науке, поред осталог, да повезује заједништво југословенских народа не заборављајући ни њихове посебности. Одлучно се треба супротставити свим оним појавама у историографији, а нарочито у историографској публицистици, које немају ничега заједничког са науком и научним стваралаштвом. То је дужност сваког поштењог историчара и уопште ствараоца. На жалост, код нас није развијена објективна и аргументована научна критика. Има појава памфлетизма, фалсификата и национализма, што ове заједно не доприноси развоју научне критике и уопште историографије. Напротив, разни памфлети, фалсификати и национализми сију раздор и мржњу међу народима. Историјска наука се не смије односити равнодушно према тим појавама. У историографији има појава да се кривотвори не само старија већ и новија наша историја.

У историографији велику научну и друштвену одговорност сnose редакције часописа, листова, рецензенти и одговорни уредници посебних издања. Свједоци смо појединих памфлетских написа у неким листовима. Нespoјив је комерцијализам неких листова са социјалистичким моралом и социјалистичким друштвом, па не би требало да објављују најобичније памфлете и неистине на штету науке.

Историјска наука је добрим дијелом код нас запостављена. Као предмет она је запостављена и у средњем образовању. На жалост, има појава да је учбеничка литература из историје подијелена на републичке и покрајинске оквири, што је nespoјиво са историјском науком.

У историјској науци и уопште у друштвеним наукама изгубљени су критеријуми у стицању академских титула и научних звања. С друге стране, мали је интерес, скоро никакав, код младих да се баве историјском науком. У средњим школама све је мањи број младих историчара који се интересују за историјску науку. Истина је да се не живи од историје, али је исто тако истина да се не може ни без историје и историјске науке. Да би се познавала историја и култура других народа мора се познавати историја и култура свог народа и своје земље.

Пред историјском науком у Црној Гори стоје данас велике обавезе и задаци, као: рад на Историји СК Црне Горе, који је у току, затим рад на вишетомној историји Црне Горе, припремама и објављивању серијских и тематских збирки извора, рад на историји Југославије, рад на вишетомној историји СКЈ и СК Црне Горе и други радови.

Чињеница је да су научни кадрови, посебно млади, у историјској науци данас у Црној Гори веома скромни. Узрок томе је веома неповољни материјални положај научних радника из историјских наука, поготову младих почетника. Очекивати је да ће се то стање поправити.

Након ових неколико напомена, дозволите ми да вас обавијестим и о сљедећим питањима везаним за „Историјске записе“. Данас часопис излази четири пута годишње. Пред вама је двоброј 1—2 за 1986, број 3 је у штампи и очекујемо да се појави током овог мјесеца. Број 4 је спреман за штампу и биће објављен до краја ове године.

„Историјски записи“ се штампају у 1.200 примјерака. Од тога 235 примјерака се шаље установама у земљи, у претплату и размјену. Појединачних претплатника има 205. Са сродним часописима у земљи размјењује се 25 примјерака. У иностранство се шаљу 133 примјерка. Дакле, свега 598 примјерака се шаље у размјену и претплату у земљи и иностранству.

„Историјски записи“ су данас у веома тешком материјалном положају. Средства која добијају од СИЗ-а за научне дјелатности недовољна су и за опремање и штампање једног броја часописа, а камоли за четири броја. Редакција улаже максималне напоре да одржи часопис и задржи његов утледни научни ниво.

За истакнути допринос изучавању историје и револуционарног радничког покрета и КПЈ у Црној Гори „Историјски записи“ су, поводом 50-годишњице излагања, указом предсједника Социјалистичке Федеративне Републике Југославије Јосипа Броза Тита одликовани 1977. године Орденом заслуга за народ са златном звијездом.

Поводом предстојећег јубилеја „Историјских записа“ Збор радника Историјског института, на сједници одржаној 27 јуна 1986. године, изабрао је Одбор за обиљежавање 60-годишњице „Историјских записа“ Одбор броји 65 чланова.

Чланови Одбора су ранији и садашњи чланови редакција и одговорни уредници „Историјских записа“, истакнуте друштвено-политичке личности у Републици и општини Титоград гдје је и сједиште часописа, представници Црногорске академије наука и умјетности, представници Универзитета „Велько Влаховић“, представници културних и научних институција у Црној Гори, одговорни уредници часописа из друштвених наука који сада излазе у Црној Гори или су доскоро излазили и истакнути сарадници „Историјских записа“

Захваљујем свим члановима Одбора који присуствују овој Првој сједници, као и онима који су нас обавијестили да због заузетости не могу доћи на ову сједницу. Такође захваљујем средствима јавног информисања, чији представници присуствују сједници.

Све вас срдачно поздрављам и захваљујем на присуству у име Историјског института и своје лично име.

Јован Р. Бојовић

Титоград, 1. октобра 1986.